

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет/інститут історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра етнології і археології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Екологічна антропологія

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Освітня програма Етнологія

Спеціальність В9 Історія та археологія

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 6 від "11" грудня 2025 р.

м. Івано-Франківськ - 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Екологічна антропологія
Викладач (-і)	Боян-Гладка С.П.
Контактний телефон викладача	(0342) 59-61-87
Е-mail викладача	svitlana.boian-hladka@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 12 годин лекцій, 18 годин семінарських занять, 60 годин самостійна робота
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Консультації щовівторка після занять з 14.00 до 15.00 в 619.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Вибіркова навчальна дисципліна «Екологічна антропологія» вивчає закономірності взаємодії людини з довкіллям, вплив останнього на збереження здоров'я, пристосування людського організму до техногенних змін навколишнього середовища, визначає індивідуальні особливості людини та вишукує принципи й методи морального і духовного її виховання на шляху перебудови мислення для усвідомлення своєї ролі в природі. Предмет курсу спрямований на розширення гуманітарної підготовки студентів, формування творчої активності майбутніх фахівців. Ця навчальна дисципліна вивчає розвиток культур залежно від природного середовища і забезпечує розуміння взаємного впливу між екологічним середовищем та суспільством.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Мета навчальної дисципліни “Екологічна антропологія” сформувати у молоді необхідність осмислення природності людини як видової істоти, котра має певний набір ознак та взаємодій і вступає у речовинно-енергетичні й інформаційні взаємини з довкіллям. Основними цілями вивчення дисципліни є: вивчення загальних законів взаємодії біосфери і антропосистеми людства, його етнічних груп і індивідумів, вплив природної сфери на людину та групу людей. Знання закономірності та еколого-фізіологічних механізмів адаптації людини до різних клімато-географічних і антропогенних факторів середовища дозволить розробити науково-обумовлені заходи з профілактики хвороб, які можуть бути викликані станом навколишнього середовища, що дасть змогу своєчасно відкорегувати вплив на стан здоров'я населення різних регіонів нашої планети. По закінченню навчання з дисципліни студент повинен знати: – структуру завдань та методів дослідження екології людини; – сучасні напрямки досліджень в області екології людини та міжнародне співробітництво; – систему понять в екології людини (навколишнє середовище, якість умов життя, здоров'я, хвороба і т. ін.); – біологічні та соціальні потреби людини; – вплив екологічних факторів на організм людини; – залежність стану здоров'я від факторів навколишнього середовища: стрес та інші психологічні проблеми (куріння, алкоголізм, наркоманія); фактори ризику та організація охорони здоров'я населення; – проблеми енергетичного впливу факторів техногенного середовища на організм і особистість людини;	

- демографічні проблеми, екологічні проблеми шлюбу та сім'ї;
- залежність характеру харчування від середовища існування;
- сучасні глобальні та регіональні епідеміологічні особливості;
- загальні закономірності адаптивного процесу людини;
- культурно–географічні аспекти відпочинку .

Студент повинен уміти:

- визначати показники, які характеризують популяцію людини та стан середовища її мешкання;
- здійснювати статистичну оцінку небезпечних і шкідливих чинників для життя людини;
- моделювати небезпечні події та оцінювати рівень ризику;
- визначати «кількісні» показники власного здоров'я і оцінювати його рівень;
- визначати адаптаційний потенціал організму;
- визначати рівень стресостійкості індивідууму;
- визначати індивідуальні особливості ритму працездатності;
- визначати ступінь задоволення головних потреб людини;
- прогнозувати можливі зміни у характеристиках здоров'я людей під впливом динамічних змін зовнішнього середовища;
- застосовувати картографічні, математико-статистичні, соціально-гігієнічні методи контролю і управління в області екології людини;
- визначати типи адаптацій та їх механізми;
- складати екологічні прогнози впливу факторів зовнішнього середовища на реалізацію генотипу;
- застосовувати методики визначення екологічних аспектів хронобіології для вивчення біологічних ритмів та їх адаптивної ролі в антропогенних екосистемах.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Загальні компетентності:

- Загальні компетентності:
- ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК02. Здатність працювати автономно.
- ЗК03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК07. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Фахові компетентності:

- СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні, етнографічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.
- СК02. Здатність здійснювати історичні, археологічні й етнологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.
- СК03. Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії, археології та етнології.
- СК04. Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії, археології та етнології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.
- СК05. Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проєкти у сфері історії, археології та/або етнології.
- СК06. Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області.

- СК08. Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології, етнології з європейськими та євроатлантичними інституціями.
- СК09. Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії, археології та етнології.
- СК10. Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.
- СК11. Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі історії, археології та етнології.
- СК12. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

Програмні результати навчання

- ПР01. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.
- ПР03. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів.
- ПР06. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.
- ПР08. Розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацювання фондів музеїв, участі у наукових, археологічних й етнографічних експедиціях тощо.
- ПР10. Узагальнювати результати власних наукових досліджень і презентувати їх у доповідях, публікаціях державною та іноземною мовами із дотриманням принципів академічної доброчесності та професійної етики.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
семінарські заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
1-й семестр	В9 «Історія та археологія»	1-й курс	вибірковий

		ОП Етнологія		
Тематика навчальної дисципліни				
Тема	кількість год.			
	лекції	семінари	самост. роб	
Тема 1. Вступ. Теоретична основа курсу.	2		4	
Тема 2. Антропогенез. Основні форми та віхи еволюції людини і природи	2		4	
Тема 3. Рушійні сили антропогенезу: біологічні та соціальні чинники.		2	4	
Тема 4. Соціогенез: історична та культурна еволюція суспільства	2		4	
Тема 5. Стратегія і принципи екорозвитку суспільства		2	4	
Тема 6. Проблеми та теорії походження людини.		2	4	
Тема 7. Адаптація людини до умов навколишнього середовища	2		6	
Тема 8. Еволюція сучасної людини. Древні цивілізації. Розвиток культури.		2	4	
Тема 9. Взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем	2		6	
Тема 10. Вплив природного довкілля на формування етносу		2	4	
Тема 11. Людські раси та їх походження. Расизм. Чинники расогенезу.		2	4	
Тема 12. Соціальні аспекти екологічної антропології		2	4	
Тема 13. Екологічна культура людини і природи. Екологічна культура українського етносу.	2	2	4	
Тема 14. Екологічні проблеми в контексті української культури.		2	4	
	ЗАГ:	12	18	60
6. Система оцінювання навчальної дисципліни				
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів відбувається у формі заліку. Підсумковий бал складається з суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально 50 балів), балу за контрольну роботу (максимально 30 балів) і балу за індивідуальну роботу (максимально 20 балів) та в сукупності становить максимально 100 балів			
Вимоги до письмової роботи	Написання письмової контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо здобувач не написав контрольну роботу, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом за семестр з дисципліни. Контрольна робота включає: 30 тестових питань (по 1 балу за кожне питання).			

Семінарські заняття	У ході поточного контролю здійснюється усне та письмове опитування з тем, передбачених для семінарських занять. Також здійснюється контроль самостійної роботи відповідно до визначеної тематики. Оцінювання знань та науково-пошукової роботи здобувачів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання: «відмінно» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок; «добре» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу; «задовільно» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю; «незадовільно» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.
Самостійна робота та індивідуальне завдання	Самостійна робота здобувача є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Метою самостійної роботи є вдосконалення навичок і вміння працювати з науковою літературою та джерелами. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем здійснюється у вигляді тестового контролю. Індивідуальне завдання – підготовка проєктів (презентацій) на одну із запропонованих тем. <u>ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПРОЄКТУ</u> 1. Місце і причини виникнення попередників людини 2. Методи встановлення віку викопних решток. 3. Екологічні умови переходу дріопітеків до наземного існування. 4. Екологічні фактори, що вплинули на колір шкіри, волосся первісної та сучасної людини. 5. Культура первісної людини (виготовлення знарядь, видобування вогню, виготовлення одягу, будівель). 6. Розвиток життя на Землі у різні геохронологічні періоди. 7. Розвиток культури Homo sapiens. 8. Походження людини. Етапи розвитку, починаючи з австралопітеків.

	9. Паралелізми у розвитку неандертальців та кроманьйонців. 10. Homo sapiens sapiens – підвид людини розумної 11. Огляд історії розвитку антропології в Україні. 12. Внесок українських вчених у розвиток антропології. 13. Біологічні і соціальні потреби людини. 14. Антропо–екологічні критерії якості навколишнього середовища. 15. Глобальні екологічні потрясіння, катастрофи, епідемії. Їх вплив на життя людини. 16. Вплив екологічних факторів на організм людини. 17. Генофонд людини та агресивні фактори середовища. 18. Природний рух населення. Етноси та етнічні процеси. 19. Вплив стихійного лиха на людину. Екстремальні умови природного середовища. 20. Проблеми якості життя та екологічної безпеки. 21. Екологічні проблеми шлюбу і сім'ї. 22. Стреси та інші психологічні проблеми. Куріння, алкоголізм, наркоманія. 23. Екологія харчування. Українська кухня та її традиції. 24. Історія глобальних епідемій людства. Війни та епідемії. 25. Сучасні глобальні і регіональні епідеміологічні особливості. 26. Організація охорони здоров'я населення в Україні. 27. Гармонія людини і природи в образах української міфології. 28. Традиційні ентоекологічні форми природостворення як шлях до покращення сучасної екологічної ситуації. 29. Екологічна культура як підґрунтя для відтворення неруйнівних форм природостворення. 30. Екологічна культура українського народу.
Умови допуску до підсумкового контролю	Форма і терміни семестрового контролю визначаються навчальним планом. Здобувач (ка) допускається до підсумкового контролю за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» і виконання усіх видів робіт, набору 50 і більше балів.
Підсумковий контроль	Форма підсумкового контролю – залік. Семестровий підсумковий контроль проводиться у формі заліку. Для того, щоб отримати залік, необхідно виконати всі види роботи не менше 50 балів. Підсумковий бал складається з суми за семінарське заняття (максимально 50 балів), контрольна робота (максимально 30 балів), індивідуальна робота (максимум 20 балів). У сумі становить 100 балів.
7. Політика навчальної дисципліни Письмові роботи: Контрольна письмова робота виконується студентами на 9 семінарському занятті. Академічна доброчесність: Як викладач, так і студент, повинні дотримуватися «Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Кодексу честі ПНУ https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/	

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Відвідування занять:

Відвідування занять та активна участь у роботі семінарів є обов'язковою умовою. Участь у семінарських заняттях може проходити у таких формах: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії тощо.

Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань в силу запізень на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності на лекції чи семінарському занятті, отримання негативної оцінки або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та здачі індивідуальних робіт – вівторок, 14.00 год. – 15.00 год.

Пропущене заняття студент може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило «відпрацювання» проходить в усній формі, вирішенні тестових завдань тощо.

Під час занять дозволяється користування мобільним телефоном виключно для навчальних цілей.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

8. Рекомендована література

Базова

1. Бровдій В.М., Ільєнко К.П., Пархоменко О.В. Еволюція організмів : навч. посібник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004
2. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація. – К., 2009. – 346 с.
3. Димань Т.М. Екологія людини: підручник / Т.М. Димань. – К. Академія, 2009. – 376 с.
4. Залеський І.І. Екологія людини: підручник / І.І. Залеський, М.О. Клименко – Рівне, 2013. – 385 с.
5. Мельник В. М. Нариси з теорії соціокультурної антропології. / Віктор Мирославович Мельник. - Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2015. - 552 с
6. Сегеда С. Антропологія : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2001. 336 с.
7. Сегеда С. Основи антропології : навчальний посібник. Київ : Либідь, 1995. 208 с.
8. Соломенко Л.І. Екологія людини: навчально-метод. посібник / Л.І. Соломенко, В.А. Прилипка – К.: Вид. центр НАУ, 2007. – 98 с.

Допоміжна

9. Бірта Г.О. Генно-модифіковані організми: за і проти: навчальний посібник для ВНЗ / Г. О. Бірта, Ю. Г. Бургу. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 128 с.
10. Голубович І. В. Екологічна антропологія та соціальна екологія: інтегративні напрямки практичної реалізації філософських спеціалізацій [Текст] / І. В. Голубович, О. С. Петриківська, Ф. А. Тихомірова // Знання. Освіта. Освіченість : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 28–29 вересня 2016 р. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – С. 122–124.
11. Димань Т.М. Безпека продовольчої сировини і харчових продуктів: підручник для вузів / Т.М. Димань, Т.Г. Мазур. – К. Академія, 2011. – 520 с.
12. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика / В.С. Крисаченко – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
13. Крисаченко В. С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: підручник /

В.С. Крисаченко – К.: Заповіт, 1993. – с. 411 – 443.

14. Черваньов І.Г., Грищенко Н.В. Інвайронменталізм у світовій науці: значення для вітчизняної географії // Український географічний журнал - 2013, № 2. С. 13-16.

15. Цехмістро І.З. Наукова картина світу останніх 20 років: докорінна зміна антропологічної перспективи // І.З.Цехмістро. Філософська думка. – 2004. – № 3. – С.51-64.

Інформаційні ресурси

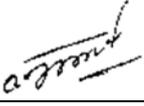
16. <http://www.menr.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України.

17. <http://www.unep.org> – Програма ООН з навколишнього середовища.

18. <http://www.eco-forum.org> – Сайт Європейського екофоруму.

19. http://www.europa.eu.int/comm/dgs/environment/index_en.htm – Вебсторінка Екологічної програми Європейської комісії.

20. <http://www.rec.org/> – Регіональний екологічний центр Центральної та Східної Європи.

Викладач Боян-Гладка С.П.